

**Su nəqliyyatı vasitələrinin sığortası
QAYDALARI**

BAKI 2015

Bundan sonra mətndə "Qaydalar" adlanacaq "Su nəqliyyatı vasitələrinin sığortası Qaydaları" Azərbaycan Respublikasının qanunları və digər normativ hüquqi aktları əsas götürülməklə işlənib hazırlanmışdır və su nəqliyyatı vasitələrinin sığortası müqaviləsinin ayrılmaz tərkib hissəsi hesab edilir.

ƏSAS ANLAYIŞLAR

Əgər kontekstdə başqa cür nəzərdə tutulmamışdırsa, bu Qaydalarda istifadə olunan termin və ifadələr aşağıdakı mənaları daşıyır:

- **Sığortaçı** – Qanun əsasında sığorta fəaliyyətini həyata keçirmək üçün müvafiq lisenziyaya malik olan, sığorta müqaviləsində nəzərdə tutulan sığorta hadisəsi baş verdiyi halda qanunvericiliklə və ya müqavilə ilə müəyyən olunmuş qaydada sığorta ödənişini vermək öhdəliyi daşıyan sığorta müqaviləsinin tərəfi olan yerli hüquqi şəxs;
- **Sığortalı** - sığorta haqqı ödəyən, sığorta obyektinin sığorta etdirilməsində sığorta marağı olan sığorta müqaviləsinin tərəfi;
- **Sığorta olunan** - Sığorta müqaviləsi əsasında əmlak mənafeləri sığortalanan şəxs; Əgər sığorta müqaviləsində başqa Sığorta olunan göstərilməmişdirsə, Sığortalı eyni zamanda sığortalı olunan hesab olunur;
- **Faydalanan şəxs** – sığorta müqaviləsinə uyğun olaraq sığorta ödənişi verilməli olan şəxs. Sığorta müqaviləsində faydalanan şəxs qismində başqa şəxs nəzərdə tutulmamışdırsa, sığortalı və (və ya) sığorta olunan faydalanan şəxs sayılır;
- **Sığorta şəhadətnaməsi** - sığorta müqaviləsinin bağlanması faktını təsdiq edən, sığortaçı tərəfindən sığortalıya və (və ya) sığorta olunana verilən sənəd;
- **Sığorta haqqı** - risklərin qəbul edilməsi və ya bölüşdürülməsi müqabilində sığorta qanunvericiliyinə uyğun olaraq, sığorta müqaviləsində nəzərdə tutulan qaydada sığortalının sığortaçıya ödəməli olduğu pul məbləği;
- **Sığorta məbləği** - sığortalanmış risklər üzrə sığortaçının öhdəliyinin qanunvericilik, yaxud müqavilə ilə müəyyənləşdirilmiş məbləğlə ifadə olunan son həddi;
- **Sığorta hadisəsi** – bu qaydalara və sığorta müqaviləsinə görə sığorta ödənişinin sığortalıya, sığorta olunana və ya digər faydalanan şəxslərə ödənilməsi üçün əsas olan, sığorta müqaviləsinin qüvvədə olduğu müddət ərzində baş verən hadisə və ya yaranan hal;
- **Sığortanın obyektı** – sığortalının yaxud sığorta olunanın qanunazidd olmayan hər hansı əmlak mənafeyi;
- **Sığorta müddəti** – sığorta risklərinin sığortalanmış hesab olunduğu müddət;
- **Sığorta riski** – sığorta obyektı ilə bağlı itkilərin və ya zərərlərin yaranmasına səbəb olan hadisənin baş verməsi və ya halın yaranması ehtimalı;
- **Sığorta tarifi** – sığorta haqqının sığorta məbləğindən faizlə dərəcəsi;
- **Sığorta müqaviləsi** – sığortalının müvafiq sığorta haqqı ödəməsi müqabilində sığorta predmetinin məruz qala biləcəyi risklərlə bağlı itkilərin, dəyən zərərin əvəzinin və ya razılaşıdırılmış pul məbləğinin müəyyən bir hadisənin baş verməsi əsasında ödənilməsinin sığortaçı tərəfindən öhdəlik kimi götürülməsi şərtlərinin təsbit edildiyi yazılı razılaşma;

- **Azadolma məbləği** – Sığorta hadisəsi nəticəsində yaranan itkilərin və ya dəyən zərərin sığorta təminatı ilə əhatə olunmayan və sığortalının (sığorta olunanın) üzərində qalan hissəsi;
- **Sığorta ödənişi** – sığorta hadisəsi baş verdikdə, qanunvericiliyə, bu qaydalara, həmçinin sığorta müqaviləsinə uyğun olaraq sığortaçı tərəfindən ödənilən maliyyə kompensasiyası;
- **Sığorta ərazisi** – sığorta obyektinin sığortalanmış hesab olunduğu müəyyən ərazi (yer).
- **Sığorta tələbi** - sığorta hadisəsi baş verdikdə sığortalının, sığorta olunanın və ya faydalanan şəxsin sığorta ödənişinin həyata keçirilməsi məqsədilə sığortaçıya ünvanladığı müraciət;
- **Tam məhv olma** – əmlakın bərpa oluna bilməyəcək şəkildə faktiki məhv olması.
- **Tam konstruktiv məhv olma** – əmlakın elə bir vəziyyətə düşməsidir ki, onun xilas edilməsi və ya bərpası iqtisadi cəhətdən səmərəli deyil, belə ki, bu əməliyyatların aparılmasından sonra onun xilas edilməsi və ya bərpasına çəkilən xərclər əmlakın öz dəyərini aşır.
- **Birgə zərər** – bütün dəniz əməliyyatında iştirak edən əmlakın (məsələn, gəminin, fraxtın, və gəmi ilə daşınan yükün) təhlükədən qorunması üçün, ümumi təhlükəsizlik məqsədilə bilərəkdən və ağlabatan şəkildə çəkilən xərclərlə (məs: gəmini batmaq təhlükəsindən qurtarmaq üçün yükün müəyyən hissəsinin gəmidən atılması) bağlı zərər.
- **Mühüm şərtlər** – tərəflərin qarşılıqlı razılığı ilə sığorta müqaviləsində (şəhadətnaməsində) göstərilmiş, sığorta qanunvericiliyinə və bu Qaydalara zidd olmayan şərtlər.

FƏSİL 1. ÜMUMİ MÜDDƏALAR

1. Sığorta sinfi

Bu qaydalarla müəyyən olunmuş sığorta növü su nəqliyyatı vasitələrinin sığortası, həmçinin su nəqliyyatı vasitələri sahiblərinin mülki məsuliyyətinin sığortası üzrə sığorta sinfinə aiddir.

2. Sığortaçı

Bu Qaydalara əsasən Sığortaçı dedikdə “Meqa Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti başa düşülür.

3. Sığortalı

3.1. Hər hansı hüquqi şəxs və fəaliyyət qabiliyyətli fiziki şəxs Sığortalı qismində çıxış edə bilər.

3.2. Sığortalının fəaliyyətinə onun işçilərinin, vəzifəli şəxslərinin, digər nümayəndələrinin, qanuna, müqaviləyə, vəzifə təlimatlarına, etibarnaməyə və ya mövcud adətlərə müvafiq olaraq Sığortalı adından çıxış etmək üçün səlahiyyətləndirilmiş şəxslərin hərəkətləri aid edilir.

4. Faydalanan şəxs

- 4.1. Sığorta müqaviləsi sığorta obyektinin qorunmasında maraqlı olan başqa şəxsin (Faydalanan şəxsin) xeyrinə də bağlanıla bilər.
- 4.2. Sığorta müqaviləsinin başqa şəxsin (Faydalanan şəxsin) xeyrinə bağlanması sığortalını müqavilə (şəhadətnamə) üzrə öhdəliklərindən azad etmir.
- 4.3. Bu Qaydalarla və sığorta müqaviləsi (şəhadətnaməsi) ilə sığortalıya aid olan bütün müddəalar sığorta təminatından istifadə etmək niyyətində olan faydalanan şəxsə də eyni ölçüdə aid edilir.

5. Sığorta predmeti

Bu qaydalar üzrə sığorta predmeti aşağıdakılardır:

- 5.1. Gəmilər və digər su nəqliyyatı vasitələri;
- 5.2. Gəmi sahiblərinin məsuliyyəti.

6. Gəmi

Əgər sığorta müqaviləsində başqa hal nəzərdə tutulmamışdırsa, gəminin tərkibinə korpus, vint-sükan qrupu, mexanizmlər, maşınlar, avadanlıqlar və xüsusi məqsədlərlə istifadə edildikdə, həmin məqsəd üçün lazım olan adi cihazlar daxildir.

7. Tərəflərin hüquq və vəzifələri

7.1. Sığortalının vəzifələri :

7.1.1. Sığorta haqqını vaxtında ödəmək;

7.1.2. Sığorta müqaviləsi bağlanarkən özünə məlum olan, sığorta riskinin qiymətləndirilməsi üçün əhəmiyyət kəsb edən hallar, həmçinin mövcud sığorta predmetinə münasibətdə bağlanmış və bağlanan bütün sığorta müqavilələri barədə sığortaçını məlumatlandırmaq;

7.2. Sığortaçının vəzifələri:

7.2.1. Sığortalı tərəfindən sığorta hadisəsinin baş verməsi riskini və sığorta predmetinə dəyər bilən mümkün zərərlərin həcmi azaldan tədbirlər həyata keçirildikdə və ya sığorta predmetinin həqiqi dəyəri artdığı halda, sığortalının ərizəsi əsasında bu hallar nəzərə alınmaqla sığorta müqaviləsini yenidən bağlamaq;

7.2.2. Sığorta hadisəsi baş verdikdə, sığorta predmetinə dəyərən zərərin aradan qaldırılması və ya azaldılması üçün sığortalının çəkdiyi xərclərin əvəzini ödəmək;

7.2.3. Sığortalı və onun əmlak vəziyyəti barədə məlumatı yaymamaq;

7.2.4. Sığorta hadisəsinin baş verməsi barədə məlumat aldıqda:

7.2.4.1. Sığorta hadisəsinin baş verdiyi yerə baxış keçirmək, sığorta aktı tərtib etmək və sığortalının təqdim etdiyi sənədlər əsasında zərərin həcmi müəyyən etmək;

7.2.4.2. Sığorta ödənişi məbləğinin hesablanmasını həyata keçirmək;

7.2.4.3. Bu Qaydalarda müəyyən edilmiş müddətdə, sığorta aktı və zərərin həcmi hesablanması əsasında sığorta ödənişini həyata keçirmək.

7.3. Sığortaçı aşağıdakı hüquqlara malikdir:

7.3.1. Hadisənin araşdırılması ilə bağlı həyata keçirilən bütün araşdırmalarda iştirak etmək;

7.3.2. Sığortalını məhkəmədə təmsil etmək;

8. Sığorta müqaviləsinin şərtlərinin yerinə yetirilməməsinə və ya lazımi qaydada yerinə yetirilməməsinə görə tərəflərin məsuliyyəti

Sığorta müqaviləsinin şərtlərinin yerinə yetirilməməsinə və ya lazımi qaydada yerinə yetirilməməsinə görə tərəflər bir-biriləri qarşısında Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş məsuliyyət daşıyırlar.

9. Mübahisələrin həlli qaydası

Sığortaçı ilə sığortalı arasında sığorta müqaviləsi üzrə yaranan bütün mübahisələr danışıqlar yolu ilə, razılığa gəlinmədikdə isə, məhkəmə qaydasında həll olunur.

FƏSİL 2. SİĞORTA TƏMİNATI

10. Sığorta riskləri

10.1. Sığortaçı aşağıdakılar nəticəsində sığorta obyektinin məhv olmasına və ya zədələnməsinə təminat verir:

10.1.1. Toqquşma da daxil olmaqla, dənizdə, çaylarda, göllərdə və gəmiçilik üçün yararlı olan digər sulara mövcud olan təbii təhlükələr;

10.1.2. Yanğın, partlayış, ildırım vurması;

10.1.3. Gəminin heyət üzvü və ya sərnəşini olmayan şəxslər tərəfindən zor tətbiq edilməklə oğurlanması;

10.1.4. Qəza təhlükəsi yarandıqda yükün gəminin bortundan atılması;

10.1.5. Yerüstü nəqliyyat vasitələri, tərsanə və ya liman avadanlıqları və ya təsisatları ilə təmas (toqquşma);

10.1.6. Yükün və ya yanacağıın yüklənməsi və ya boşaldılması.

10.2. Sığorta həmçinin:

10.2.1. Qazanların partlaması, valların (vərdənələrin) xarab olması və ya maşın avadanlıqlarının yaxud korpusun hər hansı gizli qüsurları;

10.2.2. Kapitanın, komanda heyətinin, ekipajın və ya losmanların (Dəniz bələdçisi) diqqətsizliyi;

10.2.3. Sığortalı olmayan təmirçinin və ya kirayəçinin diqqətsizliyi;

10.2.4. Kapitanın və ya komanda heyətinin qəsdən edilmiş hərəkətləri;

10.2.5. Uçuş aparatları, vertolyot yaxud hər hansı bənzər obyektlər və ya onlardan düşən əşyalarla təmas (toqquşma) nəticəsində sığorta obyektinin məhv olmasını və ya zədələnməsini də əhatə edir, o şərtlə ki, sığorta obyektinin məhv olması və ya zədələnməsi

Sığortalının, gəmi sahibinin, menecerin, idarəçinin yaxud sahil heyətindən hər hansı şəxsin lazımı(vəzifəsindən irəli gələn) diqqəti (qayğını) göstərməməsi nəticəsində ortaya çıxmış olmasın. Hətta gəminin mülkiyyətçisi olmalarından asılı olmayaraq, kapitan, komanda heyəti, ekipaj və ya losman bu bəndin məqsədləri üçün gəmi sahibi hesab olunmurlar.

11. Sığorta risklərindən istisnalar və (və ya) sığorta təminatında məhdudiyətlər.

Aşağıdakılar nəticəsində sığorta obyektinin məhv olması və ya zədələnməsi sığorta təminatına daxil edilmir:

11.1. Sığortalının, həmçinin onun nümayəndəsinin qəsdı və ya kobud ehtiyatsızlığı;

11.2. Nüvə partlayışının təsiri, radiasiya və ya radioaktiv şüalanma;

11.3. Müharibə, təcavüz, hərbi əməliyyatlar, xarici dövlətlərin düşmənçilik hərəkətləri, elan edilib-edilməməsindən asılı olmayaraq təcavüzkar hərbi əməliyyatlar, vətəndaş müharibəsi, hər cür xalq ixtişaşları, tətillər, qiyam, tədricən xalq üsyanlarına və ya hərbi qiyamlara çevrilən xalq ixtişaşları, hərbi qiyam, inqilab, hərbi və qəsbkar hərəkətlər; mina, torpeda, bomba və digər partlayıcı müharibə silahlarından gələn zərərlər;

11.4. Terroristlərin yaxud siyasi motivlərlə hərəkət edən hər hansı şəxsin hərəkətləri;

11.5. Hər hansı hökumət, dövlət və ya yerli hakimiyyət orqanlarının tapşırığı ilə əmlakın həbs olunması, müsadirə olunması, milliləşdirilməsi, rekvizisiyası, məhv edilməsi və ya korlanması;

11.6. Gəminin tutulması, dəniz quldurluğu;

11.7. Sığortalının cinayət törətməsi;

11.8. Detonasiya nəticəsində dəyən zərər;

11.9. Əgər gəminin dənizə yararsızlığı onun gizli qüsurlarından ortaya çıxmamışdırsa, gəminin dənizə yararsız vəziyyətdə gönərlməsi;

11.10. Gəminin və ya onun əşyalarının həddən artıq köhnə (qədim) olması, onların vaxt keçdikcə və ya adi istifadə nəticəsində köhnəlməsi;

11.11. Sığortalının və ya onun nümayəndəsinin məlumatı olsa da, Sığortaçının məlumatı olmadan yanma və partlama təhlükəsi olan əşya (mal) və predmetlərin gəmiyə yüklənməsi.

12. Sığortanın ərazisi

Əgər müqavilədə (şəhadətnamədə) başqa hal nəzərdə tutulmamışdırsa, sığorta Azərbaycan respublikasının ərazisində qüvvədədir.

FƏSİL 3. SİĞORTA MƏBLƏĞİ VƏ SİĞORTA HAQQI

13. Sığorta məbləği və onun müəyyən edilməsi qaydası

13.1. Sığorta şəhadətnaməsində başqa hal nəzərdə tutulmamışdırsa, sığorta məbləği hər bir sığorta hadisəsi üçün verilən sığorta təminatı ödənişinin maksimum miqdarını müəyyən edir.

13.2. Sığorta məbləği sığortalanacaq predmetin faktiki dəyəri və (və ya) həddi miqdarında

müəyyən edilir.

14. Sığorta haqqı

14.1. Sığorta haqqı sığorta şəhadətnaməsində göstərilən müddətdə və qaydada sığortalı tərəfindən sığorta üçün ödənilən haqdır.

14.2. Sığorta haqqının miqdarı sığorta tariflərinə əsasən hesablanır.

15. Sığorta haqqının ödənilməsi

15.1. Sığorta haqqının ödənilməsi gün onun sığortaçının bank hesabına və ya nəgd ödəmə zamanı kassasına daxil olduğu gün hesab olunur.

15.2. Sığorta haqqı (və ya onun razılaşdırılmış ilk hissəsi) sığorta müqaviləsi (şəhadətnaməsi) imzalandığı gündən 15 gün ərzində sığortaçıya ödənilməlidir. Əgər sığorta haqqı (və ya onun birinci hissəsi) müəyyən olunmuş vaxt ərzində sığortaçıya ödənilməzsə, sığorta müqaviləsi (şəhadətnaməsi) öz qüvvəsini itirir.

15.3. Əgər sığorta müqaviləsində (şəhadətnamədə) onun sığorta haqqı (və ya onun birinci hissəsi) ödənilənə qədər qüvvəyə minməsi nəzərdə tutulmuşdursa, sığorta haqqı (və ya onun birinci hissəsi) müqavilə (şəhadətnamə) qüvvəyə mindiyi andan 5 gün ərzində ödənilməlidir.

16. Sığorta haqqının ödənilməsinin gecikdirilməsi

Əgər müqavilədə hissəli ödəniş razılaşdırılmışsa və müəyyən olunmuş müddətdə növbəti sığorta haqqı ödənilməzsə, ödənilən haqqa mütənasib olan müddət keçdikdən sonra sığorta şəhadətnaməsi (müqaviləsi) öz qüvvəsini itirir.

17. Sığorta haqqının qaytarılması

17.1. Sığorta müqaviləsinə (qrup halında sığorta zamanı həm də müqaviləyə hər hansı bir sığorta predmetinə münasibətdə) sığortalının tələbi ilə vaxtından əvvəl xitam verildikdə, sığortaçı həmin müqavilə üzrə (qrup halında sığorta zamanı isə müqavilənin hər hansı sığorta predmeti ilə bağlı sığorta haqqına mütənasib olan) sığorta haqqının qaytarılan hissəsindən işlərin aparılması xərclərinin müqavilənin qurtarmamış müddətinə mütənasib hissəsini çıxmaqla həmin müddət üçün sığorta haqlarını ona qaytarır. Sığortalının sığorta müqaviləsinə xitam verilməsi ilə bağlı tələbi sığortaçının sığorta müqaviləsi üzrə vəzifələrini yerinə yetirməməsi ilə bağlıdır, sığortaçı sığorta haqlarını (qrup halında sığorta zamanı həm də müqavilənin hər hansı bir sığorta predmeti üzrə ödənilmiş sığorta haqlarını) bütünlüklə sığortalıya qaytarır.;

17.2. Sığorta müqaviləsinə (qrup halında sığorta zamanı, həm də müqaviləyə hər hansı bir sığorta predmetinə münasibətdə) sığortaçının tələbi ilə vaxtından əvvəl xitam verildikdə o,

sığorta haqlarını (qrup halında sığorta zamanı, həm də müqavilənin hər hansı bir sığorta predmeti üzrə ödənilmiş sığorta haqlarını) bütünlüklə sığortalıya qaytarır; əgər bu tələb sığortalının sığorta müqaviləsi üzrə vəzifələrini yerinə yetirməməsi ilə bağlıdırsa, sığortaçı müqavilənin qurtarmamış müddəti üçün sığorta haqlarını (qrup halında sığorta zamanı, həm də müqavilənin hər hansı bir sığorta predmeti üzrə ödənilmiş sığorta haqlarını) qaytarır. Bu halda sığortaçı sığorta müqaviləsi üzrə (qrup halında sığorta zamanı isə müqavilənin hər hansı sığorta predmeti ilə bağlı sığorta haqqına mütənasib olan) sığorta haqqının qaytarılan hissəsindən işlərin aparılması xərclərinin müqavilənin qurtarmamış müddətinə mütənasib hissəsini çıxıb bilər;

17.3. Sığorta müqaviləsinə (qrup halında sığorta zamanı, həm də müqaviləyə hər hansı bir sığorta predmetinə münasibətdə) vaxtından əvvəl xitam verildiyi halda, əgər xitam verilmə anınadək sığortaçı tərəfindən sığortalıya ödənilmiş sığorta haqqına (qrup halında sığorta zamanı, həm də müqavilənin hər hansı bir sığorta predmeti üzrə ödənilmiş sığorta haqlarına) bərabər və ya ondan çox miqdarda sığorta ödənişi verilmişdirsə, sığorta haqqı (qrup halında sığorta zamanı, həm də müqavilənin hər hansı bir sığorta predmeti üzrə ödənilmiş sığorta haqları) sığortalıya qaytarılmır;

17.4. Sığorta müqaviləsinə vaxtından əvvəl xitam verildiyi halda, əgər xitam verilmə anınadək ödənilmiş sığorta haqqından (qrup halında sığorta zamanı, həm də müqavilənin hər hansı bir sığorta predmeti üzrə ödənilmiş sığorta haqlarından) az miqdarda sığorta ödənişi verilmişdirsə, həmin sığorta haqqı məbləği ilə sığorta ödənişi məbləği arasındakı fərq miqdarında sığorta haqqının sığortalıya qaytarılması müvafiq olaraq bu Qaydaların 17.1-ci və 17.2-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş qaydada həyata keçirilir.

FƏSİL 4. SİĞORTA MÜQAVİLƏSİ

18. Sığorta müqaviləsinin bağlanması, həmçinin ona əlavələr və dəyişikliklər edilməsi və xitam verilməsi qaydası

18.1. Sığortalı və Sığortaçı sığorta müqaviləsinin bağlanmasına dəlalət edən sığorta şəhadətnaməsini imzalayırlar.

18.2. Əgər şəhadətnamədə başqa hal nəzərdə tutulmamışdırsa, sığorta müqaviləsi tam sığorta haqqı və ya onun ilk hissəsi ödənilən andan qüvvəyə minir.

18.3. Sığorta müqaviləsinə tərəflərin qarşılıqlı razılığı ilə əlavə və dəyişiklik edilə bilər.

18.4. Sığorta müqaviləsinə aşağıdakı hallarda xitam verilir:

18.4.1. Müqavilənin qüvvədə olma müddətinin başa çatması;

18.4.2. Sığortaçı tərəfindən müqavilə üzrə öhdəliklərin tam həcmdə yerinə yetirilməsi (sığorta məbləği həcmində zərərin ödənilməsi);

18.4.3. Sığortaçının Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində müəyyən edilmiş qaydada ləğv olunması;

18.4.4. Məhkəmənin qərarı ilə sığorta müqaviləsinin etibarsız hesab edilməsi;

18.4.5. Tərəflərin razılığı ilə;

18.4.6. Qüvvədə olan qanunvericiliklə, hazırki Qaydalarla və sığorta müqaviləsi ilə nəzərdə tutulmuş digər hallarda.

19. Sığorta müqaviləsi bağlanan zaman Sığortalı tərəfindən bildirilməli olan faktlar

19.1. Sığorta müqaviləsi bağlanarkən sığortalı riskin baş vermə ehtimalının müəyyən edilməsi və sığorta hadisəsi zamanı mümkün itkilərin həcmnin hesablanması üçün mühüm əhəmiyyət daşıyan və xəbərdar olduğu bütün halları sığortaçıya bildirməyə borcludur.

19.2. Hər bir halda mühüm hallar dedikdə, Sığortaçı ilə standard təklifnamədə razılaşdırılan minimum fakt və şərtlər (lakin bunlarla məhdudlaşmayan) başa düşülməlidir.

20. Sığorta müqaviləsinin (şəhadətnaməsinin) müddəti

20.1. Sığorta müqaviləsi qarşılıqlı razılıqla müəyyən edilmiş müddət üçün bağlanılır.

20.2. Sığorta yalnız müqavilənin (şəhadətnamənin) qüvvədə olduğu müddət ərzində baş verən sığorta hadisələrinə təminat verir.

21. Sığorta riskinin artması

21.1. Sığorta şəhadətnaməsinin qüvvədə olduğu müddət ərzində sığortalı sığorta müqaviləsi bağlanan zaman sığortaçıya bildirdiyi hallarda baş verən, həmçinin sığorta riskinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir edə biləcək və ona məlum olan digər bütün dəyişikliklər haqqında sığortaçıya təxirə salınmadan məlumat verməlidir.

21.2. Riskin artmasına təsir edən hallar barəsində məlumatı aldıqdan sonra sığortaçı sığorta şəhadətnaməsinin şərtlərinin dəyişdirilməsini və ya artan riskə mütənasib olaraq əlavə sığorta haqqının ödənilməsinə tələb etmək hüququna malikdir.

21.3. Əgər sığortalı sığorta şəhadətnaməsinə edilən dəyişikliklərlə razılaşmazsa və yaxud əlavə sığorta haqqı ödəməkdən imtina edərsə, sığorta şəhadətnaməsi riskdəki bu dəyişikliyin baş verdiyi andan etibarsız sayılır.

FƏSİL 5. SİĞORTA HADİSƏSİ BAŞ VERDİKDƏ EDİLƏCƏK HƏRƏKƏTLƏR

22. Sığorta hadisəsi baş verdikdə sığortalının vəzifələri

22.1. Sığorta hadisəsinin baş verməsi barədə sığortalı və ya sığorta olunan şəxs, yaxud faydalanan şəxs hadisədən xəbər tutduqdan dərhal sonra və ya mümkün olan ən qısa müddət ərzində sığortaçıya və ya onun nümayəndəsinə, eyni zamanda, qanunvericiliyə uyğun olaraq, həmin hadisə barədə məlumatlandırılmalı olan səlahiyyətli dövlət orqanına hər hansı vasitə ilə məlumat verməlidir.

22.2. Sığortalı baş verən hadisə barəsində səlahiyyətli dövlət orqanlarına məlumat verməyə və qanunvericiliklə ona aid edilmiş bütün öhdəlikləri yerinə yetirməyə borcludur.

22.3. Sığorta hadisəsi zamanı sığortalı mümkün zərərin qarşısını almaq və miqdarının azaltmaq üçün bütün ağılabatan və mümkün tədbirləri görməlidir.

22.4. Belə tədbirlər həyata keçirilərkən sığortalı sığortaçıdan aldığı bütün təlimatları yerinə yetirməlidir.

23. Sığortaçı tərəfindən nəzarət

23.1. Sığortaçı sığorta hadisəsi və onun nəticələri ilə əlaqədar sığortalının bütün hərəkətləri üzərində nəzarət etmək və sığorta ödənişinin həyata keçirilməsinə təsir edə bilən bütün məsələlər haqqında qərar qəbul etmək imkanına malik olmalıdır.

23.2. Sığortalı sığorta hadisəsi nəticəsində zərər çəkmiş sığorta predmetini sığortaçı baxış keçirənə qədər sığorta hadisəsindən sonra düşdüyü vəziyyətdə saxlamağa borcludur.

23.3. Təmirin yeri təmir başlanana qədər sığortaçı ilə razılaşdırılmalıdır.

23.4. Sığortalı sığorta hadisəsinə aid bütün sənədləri və məlumatı sığortaçıya təqdim etmək, həmçinin hadisənin digər iştirakçılarının və sığorta hadisəsi ilə bağlı məsələlərə baxan səlahiyyətli dövlət orqanlarının bütün hərəkətləri barədə təxirə salınmadan məlumat vermək öhdəliyi daşıyır.

23.5. Sığortalı sığortaçının ilkin razılığı olmadan onun məsuliyyətinin tanınmasına yönəlmiş hər hansı bir hərəkət etməyə, saziş imzalamağa və ya vəd verməyə haqlı deyildir.

23.6. Sığorta hadisəsi ilə bağlı bütün rəsmi və qeyri-rəsmi təhqiqatlarda sığortaçı öz hesabına sığortalının maraqlarını təmsil və müdafiə etməyə haqlıdır.

24. Sığorta hadisəsinin sübut olunması

24.1. Sığorta hadisəsi faktının mövcudluğunu və onun səbəb olduğu zərərin ölçüsünü sübut etmək sığortalının vəzifəsidir.

24.2. Sığorta hadisəsi faktının və şəraitinin, eyni zamanda zərərin miqdarının sübut edilməsi üçün sığortalı malik olduğu və həmçinin qanunvericiliyə və adi təcrübəyə müvafiq olaraq əldə etməli olduğu bütün sənədləri sığortaçıya təqdim etməyə borcludur.

FƏSİL 6. SİĞORTA ÖDƏNİŞİ

25. Əvəzi ödəniləcək zərərlər

Sığortaçı sığorta hadisələri nəticəsində ortaya çıxan aşağıdakı zərərləri ödəyir:

25.1. Sığorta obyektinə dəyən birbaşa zərərlər:

25.1.1. Gəmiyə dəyən real zərər;

25.1.2. Səbəb olduğu ziyanın əvəzinin ödənilməsi üçün sığortalının üzərinə qoyulan məbləğ;

25.1.3. Birgə zərər üzrə ödəmələr;

25.1.4. Sığortaçı tərəfindən ödəniləcək zərərlərin həcmnin azaldılması və ya qarşısının alınması məqsədilə çəkilən zəruri və məqsədyönlü xərclər;

25.1.5. Sığorta hadisəsinin səbəbini və şəraitini araşdırmaq, həmçinin sığortaçı tərəfindən ödənilməli olan zərərin miqdarını müəyyən etmək məqsədilə çəkilən zəruri xərclər.

26. Gəmiyə dəyən zərər

26.1. Gəmiyə dəyən zərər aşağıdakı kimi müəyyən edilir:

26.1.1. Məhv olduqda (tam və ya konstruktiv):

sığorta hadisəsi baş verən andakı bazar qiyməti həcmində;

26.1.2. Təmir olunduqda:

- 26.1.2.1. Əgər gəmi tam təmir edilərsə – təmir xərcləri həcmində;
- 26.1.2.2. Əgər gəmi qismən təmir edilərsə – təmir xərcləri, həmçinin gəminin tam təmir olunmayan zədələrinin səbəb olduğu bazar xərclərindən artıq olmamaqla, onun qiymətindəki ucuzlaşma həcmində xərclərindən artıq olmamaqla, onun qiymətindəki ucuzlaşma həcmində;
- 26.1.2.3. Əgər sığorta müddəti ərzində gəmi təmir edilməzsə və xarab vəziyyətdə satılmazsa, gəminin tam təmir xərclərindən artıq olmamaqla, onun təmir olunmayan zədələrinin səbəb olduğu bazar qiymətindəki ucuzlaşma həcmində;
- 26.2. Sığorta müddəti ərzində gəminin hər hansı təmir olunmamış zədədən irəli gələn tam məhv olması halında həmin zədəyə görə sığorta ödənişi verilmir.
- 26.3. Ayrı-ayrı hissələrin dəyişdirilməsi zərurəti yarandıqda, zərər köhnəlmə dəyəri çıxılmaqla, dəyişdirilən eyni hissələrin bazar dəyəri həcmində müəyyən edilir.
- 26.4. Sığortaçının seçiminə görə əmlakın təmir xərcləri ya ixtisaslaşmış ekspert təşkilatı tərəfindən hazırlanmış, tələb olunan təmirin (bərpanın) qiymətinin ilkin smetası (hesablanması, qiymətləndirilməsi) əsasında, ya da real təmir faktına əsasən müəyyən olunur.
- 26.5. Sığortaçı sığortalanmış əmlaka dəyən zərərin əvəzini yuxarıda göstərilən qaydada, hər bir sığorta hadisəsi üçün sığorta məbləğini keçməyən hədlərdə ödəyir.

27. Toqquşmaya görə məsuliyyət

- 27.1. Toqquşma nəticəsində zərər vurulmasına görə məsuliyyət sığortalandıqda, Sığortalının aşağıdakılarla əlaqədar ödəməli olduğu pul məbləğləri təminatda daxil deyildir:
- 27.1.1. qırıntıların, gəminin qalıqlarının, yüklərin və ya hər hansı digər predmetlərin çıxarılması və ya kənarlaşdırılması (təmizlənmə);
- 27.1.2. digər gəmilər və ya digər gəmidəki əmlak istisna olmaqla, hər hansı daşınar və daşınmaz əmlakın zədələnməsi;
- 27.1.3. sığortalanmış gəmidəki yükün və digər əmlakın zədələnməsi;
- 27.1.4. həyata və sağlamlığı zərər vurulması;
- 27.1.5. hər hansı daşınar və ya daşınmaz (digər gəmilər və ya digər gəmidəki əmlak istisna olmaqla) əmlakın çirkləndirilməsi və ya şüalandırılması (yaxud təhlükəsi) yaxud ətraf mühitə zərər vurulması (və ya təhlükəsi).
- 27.2 Əgər sığortalanmış gəmi hər hansı digər gəmi ilə toqquşduqda, hər iki gəmi məsuliyyət daşıyır və hər iki gəminin məsuliyyəti qanunla məhdudlaşdırılmırsa, zərərlərin əvəzinin ödənilməsi «qarışıq məsuliyyət» prinsipi əsasında hesablanır, başqa sözlə, digər gəmiyə vurulan zərərin əvəzi sığortaçı tərəfindən sığortalanmış gəminin təqsir dərəcəsindən çıxış edərək qarşılıqlı tələblərin hesablanması nəticəsində hansı məbləğdə və kimin xeyrinə ödənilməsindən asılı olmayaraq ödənilir. Qalan hallarda sığorta ödənişi sığortalı tərəfindən ödənilməli olan faktiki məbləğ nəzərə alınaraq, «yeganə məsuliyyət» prinsipi əsasında həyata keçirilir.

28. Birgə zərər üzrə ödəmələr

Sığorta riskinin baş verməsi nəticəsində ortaya çıxan birgə zərər üzrə ödəmələr sığortaçı tərəfindən, onların digər ödənilmiş zərərlərlə birgə sığorta məbləğini aşma bilməsindən asılı olmayaraq mütənasib olaraq ödənilir.

29. Zərərin azaldılması məqsədilə çəkilən xərclər

29.1. Sığortaçı tərəfindən əvəzi ödənilməli olan zərərləri azaltmaq məqsədilə sığortalının çəkdiyi xərclər, həmin xərclərin digər zərərlərlə birlikdə sığorta məbləğini aşma bilməsindən asılı olmayaraq, sığortaçı tərəfindən ödənilir, bu şərtlə ki, bu zərurət və ya sığortaçının göstərişlərini yerinə yetirmək məqsədilə ortaya çıxmış olsun.

29.2. Sığortaçı zərərlərin qarşısını almaq və ya azaltmaq məqsədilə sığortalının bilərəkdən ağılabatan və mümkün (səmərəli) tədbirləri görməməsi nəticəsində ortaya çıxan zərərləri ödəmək öhdəliyindən azad edir.

30. Sığorta hadisəsinin araşdırılması məqsədilə çəkilən xərclər

Sığorta hadisəsinin səbəblərinin və şəraitinin aydınlaşdırılması, zərərlərin həcmi müəyyən edilməsi üçün çəkilən zəruri xərclər, bu xərclərin digər xərclərlə birlikdə sığorta məbləğini aşma bilməsindən asılı olmayaraq sığortaçı tərəfindən ödənilir.

31. Qismən sığorta

Əgər gəminin sığorta məbləği onun sığorta dəyərindən (sığorta müqaviləsi bağlandığı gün onun yerləşdiyi yerdəki bazar dəyəri) az müəyyən olunmuşdursa, sığortaçı vurulmuş zərərin sığorta məbləğinin sığorta dəyərinə olan nisbətində mütənasib hissəsini ödəyir.

32. Sığorta ödənişinin hesablanması qaydası

Sığortalanmış maraqlara vurulan zərərin həcmi müəyyən olunduqdan sonra, sığorta ödənişinin hesablanması aşağıdakı qaydada həyata keçirilir:

32.1. Qismən sığorta zamanı – zərərin sığorta məbləğinin sığorta dəyərinə olan nisbətində mütənasib hissəsi müəyyən edilir;

32.2. Sığorta şəhadətnaməsində azadolma məbləği nəzərdə tutulduqda - zərərin həcmi azadolma məbləğinin miqdarı çıxılmaqla müəyyən edilir;

32.3. Sığorta müqaviləsində (şəhadətnamədə) məsuliyyətin hədləri nəzərdə tutulmuşdursa, hər bir sığorta hadisəsinə görə sığorta ödənişinin maksimum miqdarı göstərilmiş həddi aşma bilməz;

32.4. Hər bir sığorta hadisəsinə görə sığorta ödənişinin ümumi miqdarı sığorta məbləğini aşma bilməz.

33. Sığorta ödənişinin həyata keçirilməsi qaydası və şərtləri

33.1. Sığorta ödənişi qanunvericiliklə zərərin əvəzinin ödənilməsi üçün nəzərdə tutulmuş həcmdə hesablanır.

33.2. Sığorta hadisəsinin baş verməsi, sığortalının sığorta ödənişi almaq hüququnun olması, sığorta hadisəsi ilə dəyən zərər, həmçinin zərərin həcmi arasında səbəb əlaqəsinin mövcudluğu barədə mübahisə yaranmadıqda, irəli sürülmüş tələb təmin edilir və sığorta ödənişi məhkəmədən kənar qaydada həyata keçirilir.

33.3. Bu halda zərərin həcmi və sığorta ödənişi məbləğini zərərin vurulması faktı və nəticələri haqqında səlahiyyətli orqanın sənədləri əsasında, həmçinin çəkilən xərcləri təsdiq

edən arayışlar, hesablar və digər sənədlər nəzərə alınmaqla sığortaçı müəyyən edir. Sığorta ödənişi məbləğinin müəyyən olunması üçün zəruri hallarda sığortalı da dəvət oluna bilər. Sığortaçı bu Qaydalarda göstərilmiş sığorta hadisəsi nəticəsində dəyən faktiki zərərin müəyyən edilməsi üçün müstəqil ekspertləri cəlb etmək hüququna malikdir.

33.4. Sığorta ödənişinin verilməsi ilə bağlı tərəflər arasında mübahisə yaranarsa, sığorta ödənişi məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş qərarı əsasında həyata keçirilir.

34. Sığorta ödənişinin verilməsi üçün tələb olunan sənədlərin siyahısı

Sığortalı sığorta hadisəsi ilə bağlı malik olduğu bütün sənədləri, o cümlədən aşağıdakı sənədləri sığorta ödənişinin verilməsi üçün sığortaçıya təqdim etməlidir:

34.1. Sığorta hadisəsi haqqında yazılı ərizə (bildiriş);

34.2. Sığorta müqaviləsi (sığorta şəhadətnaməsi);

34.3. Sığorta hadisəsinin baş verməsi faktını təsdiq edən sənədlər (baş vermiş hadisənin səbəblərini və mümkün nəticələrini əhatə edən ekspert rəyi; baş vermiş hadisə ilə bağlı sığortalıya qarşı irəli sürülmüş iddialar; hadisə nəticəsində əmlaka vurulmuş zərəri təsdiq edən müvafiq sənədlər və s.)

34.4. Sığortaçının mülahizəsinə əsasən, sığorta ödənişinin verilməsi haqqında qərarı qəbul etmək üçün tələb olunan digər sənədlər.

35. Ödənilməmiş sığorta haqlarının nəzərə alınması

Əgər sığorta ödənişinin verilməsi anına qədər sığorta haqqını tam ödənilməmişdirsə, sığortaçı sığorta ödənişi zamanı sığorta haqlarının qalan hissəsini tutmağa haqlıdır.

36. Qalıqlara olan hüququn keçməsi

36.1. Sığortaçı sığortalanmış əmlakın məhv olmasının əvəzini ödədikdə və ya onun ayrı-ayrı hissələrini başqası ilə əvəz etdikdə sığortalının həmin əmlaka və dəyişilmiş hissələrə olan hüquqları sığortaçıya keçir. Bütün qalıqlar sığortaçıya verilməlidir. Sığortalı həmin hüquqların sığortaçıya keçməsi üçün bütün zəruri tədbirləri görməyə borcludur.

36.2. İtmiş əmlakın sonradan tapılması halında sığortaçı öz rəyinə əsasən əmlakı özündə saxlamaq və yaxud sığortalıya qaytarmaq hüququna malikdir. İkinci halda əmlaka görə alınmış sığorta ödənişi sığortaçıya geri qaytarılmalıdır. Əgər əmlak korlanmış vəziyyətdə əldə olunarsa, sığortaçı sığortalıya həmin zərərlərin əvəzini ödəyir.

37. Sığorta ödənişi verməkdən imtinanın əsasları

Aşağıdakı hallarda sığortaçı sığortalıya sığorta ödənişini verməkdən imtina etməyə haqlıdır:

37.1. Sığortalının ona məlum olan informasiyaları verməməsi və ya riskin dərəcəsini və yaxud sığorta hadisəsi ilə bağlı şəraiti müəyyən etmək üçün mühüm əhəmiyyət daşıyan hallar barədə qəsdən yanlış məlumatlar verməsi;

37.2. Mühüm şərtlərin yerinə yetirilməməsi ilə sığorta hadisəsi arasında əlaqənin olub-olmamasından asılı olmayaraq sığortalının sığorta müqaviləsinin mühüm şərtlərinə əməl etməməsi;

37.3. Sığortalının sığorta müqaviləsinə (şəhadətnaməsinə), bu Qaydalara və ya qanunvericiliyə əsasən ona həvalə edilən öhdəlik və qaydaları yerinə yetirməməsi və ya düzgün yerinə yetirməməsi, sığorta hadisəsinin baş verməsinə və ya itkilərin həcmnin artmasına gətirib çıxarmış və ya kömək etmiş, yaxud da sığorta hadisəsinin şəraitinin düzgün aydınlaşdırılması imkanlarını pozmuşdursa;

37.4. 22.1-ci bəndinin tələblərinə əməl edilməməsi nəticəsində sığortaçının hadisənin sığorta hadisəsi olub-olmamasını müəyyənləşdirmək imkanından məhrum olması;

37.5. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində və bu Qaydalarda nəzərdə tutulmuş digər hallarda.

38. Sığorta ödənişinin verilməsi, yaxud sığorta ödənişini verməkdən imtina olunması haqqında qərarın qəbul edilmə müddəti

38.1. Sığortaçı sığorta ödənişinin verilməsi, yaxud sığorta ödənişini verməkdən imtina olunması haqqında qərarı bu Qaydaların 34-cü bəndində göstərilən sənədlərdən sonuncunun təqdim edildiyi gündən sonra 15 iş günü ərzində qəbul edir.

38.2. Sığorta ödənişi sığorta aktına əsasən, bu akt imzalandığı tarixdən sonra 15 iş günü müddətində həyata keçirilir. Sığorta aktı zərərin səbəblərinin və həcmnin bütün maraqlı tərəflərlə birlikdə tam şəkildə müəyyən edilməsi və razılaşdırılmasından, yaxud məhkəmə qərarının qanuni qüvvəyə minməsindən sonra tərtib olunur.

FƏSİL 7. SUBROQASIYA

39. Cavabdeh şəxsə qarşı tələb hüququnun keçməsi

39.1. Sığorta hadisəsi nəticəsində əvəzi ödənilmiş zərərlərə görə cavabdeh olan şəxsdən sığortalının tələb etmək hüququ ödənilmiş məbləğ hüdudunda, subroqasiya qaydasında sığorta ödənişini verən sığortaçıya keçir.

39.2. Sığortalı sığortaçıya keçən tələb hüququnun həyata keçirilməsi üçün zəruri olan bütün sənədləri və sübutları ona təqdim etməli və bütün məlumatlar barədə onu xəbərdar etməlidir.

40. Sığortalının cavabdeh şəxsə qarşı tələb hüququndan imtina etməsi

Əgər sığortalı sığortaçı tərəfindən əvəzi ödənilmiş zərərlərə görə cavabdeh olan şəxsdən özünün tələb hüququndan imtina edərsə və ya onun öz təqsiri ucbatından bu hüququn həyata keçirilməsi mümkün olmazsa, sığortaçı bütünlükdə və ya müvafiq qismdə sığorta ödənişi verməkdən azad olunur və lazımsız yerə verilmiş sığorta ödənişinin qaytarılmasını tələb etməyə haqlıdır.

41. Üçüncü şəxslər tərəfindən zərərin ödənilməsi

Əgər sığortalı vurulmuş zərərlərə görə üçüncü şəxsdən (şəxslərdən) zərərin əvəzini almışdırsa, sığortaçı yalnız verilməli olan sığorta ödənişi məbləği ilə sığortalının üçüncü şəxsdən (şəxslərdən) aldığı məbləğ arasındakı fərqi ödəyir.

SU NƏQLİYYATI VASİTƏLƏRİNİN SİĞORTASI ÜZRƏ TARİF DƏRƏCƏLƏRİNİN HESABLANMASI VƏ İQTİSADİ ƏSASLANDIRILMASI

Məlum metodikaya əsasən tarifi netto-dərəcəsi (T_n) üçün aşağıdakı düstur doğrudur:

$$T_n = T_{\theta} + T_r,$$

Burada:

T_{θ} – netto-dərəcənin əsas hissəsi; T_r – risk üstəliyidir və onlar üçün aşağıdakı bərabərliklər doğrudur (100 man sığorta məbləğinə müvafiq):

$$T_{\theta} = 100 \times q \times S_{\theta} / S, \quad T_r = 1,2 \times T_{\theta} \times a(g) \times \sqrt[n]{\frac{1}{q}}$$

Bu düsturlardakı parametrlərin aşağıdakı mənaları vardır:

q – bir sığorta müqaviləsi üzrə sığorta hadisəsinin baş verməsi ehtimalı;

S_{θ} - bir sığorta müqaviləsi üzrə orta sığorta ödənişi;

S - bir sığorta müqaviləsi üzrə orta sığorta məbləği;

n – gözlənilən müqavilələrin sayı.

$a(g)$ – n - nün g - dan (g - təhlükəsizliyin təminatı adlanır və yığılan sığorta haqlarının sığorta hadisələri üzrə sığorta ödənişlərinin verilməsinə kifayət etməsi üçün tələb olunan ehtimaldır) asılı olan qiymətləri aşağıdakı cədvəldən götürülür:

Cədvəl 1.

g	0,84	0,90	0,95	0,98	0,9986
a	1,0	1,3	1,645	2,0	3,0

Hesabat üçün bu parametrlərin aşağıdakı qiymətləri götürülmüşdür:

$q = 0,034$; $S = 1\,000\,000$ manat; $S_{\theta} = 250\,000$ manat; $n = 10$;

$g = 0,90$ və $a(g) = 1,3$.

Onda netto-dərəcənin əsas hissəsi üçün

$T_{\theta} = 100 \times q \times S_{\theta} / S = 100 \times 0,034 \times 250\,000 / 1\,000\,000 = 0,85$ man,

Risk üstəliyi üçün isə:

$$T_r = 1,2 \times 0,85 \times 1,3 \times \sqrt[10]{\frac{1-0,034}{0,034}} = 2,23 \text{ man almış olarıq.}$$

Bütövlükdə netto-dərəcə üçün:

$$T_n = T_{\text{ə}} + T_r = 0,85 + 2,23 = 3,08 \text{ man alarıq.}$$

Tarif dərəcəsinin strukturu: 70 % - netto-dərəcə, 20% - işlərin aparılması xərci, 5% - qarşısılınma tədbirləri üçün, 5% - mənfəət.

Brutto-dərəcə üçün məlum $T_b = T_n / (1 - f)$ düsturundan (f – yüklənmə və burada $f = 30\%$) istifadə etməklə $T_b = 5,29$ man alırıq.

Bu, hər 100 man sığorta məbləği üçün brutto-sığorta haqqını təşkil edir.

Sığortaçı müəyyən maliyyə nəticələri və bazar münasibətləri mülahizələrini əsas tutaraq tarif dərəcələrini və brutto-dərəcənin strukturuna daxil olan yüklənmə faizini, o cümlədən yüklənməni təşkil edən komponentlərin faizini fərqli müəyyən edə bilər.